

DR. VIDA **VAINILAVIČIŪTĖ**

Vytauto Didžiojo universitetas

## PAGRINDINĖS KATECHEZĖS FENOMENO PEDAGOGIZACIJOS SROVĖS

Straipsnyje analizuojamos pagrindinės katechezės fenomeno pedagogizacijos srovės, kurios padėjo atskleisti dvi svarbias pranašiškos veiklos kryptis: religijos pedagogiką (tikybos dalykas) ir parapijos katechezę. Šiose srityse vykstanti veikla papildo viena kitą, tačiau nėra sutapatinama.

Daugelis katechetų jaučia, kad reikia nuo pat pradžios katechezę atskirti nuo pastoracinės teologijos ir nuo religijos pedagogikos. Katechezę ir religijos pedagogiką galima priskirti prie pedagoginės veiklos rūšies, kuri siekia tikėjimo brandos, o pastoracinė teologija yra mokslas, analizuojantis Apreiškimo slėpinį.

**Įvadas.** Katalikiškosios krypties pedagogas profesorius **S.Šalkauskis** išskyrė tris ugdymo sritis: prigimtinį, kultūrinį ir religinį ugdymą; tuo remdamasis suformulavo pilnutinio ugdymo idealą. Svarbiausia vieta, anot jo, tenka religijai, nes aukščiausia ugdymo vertybe laikytinas „dvasinis klestėjimas“, kuris veda žmogų ir į fizinį bei dvasinį subrendimą, reikalingą siekiant jo gyvenimo tikslų (**S.Šalkauskis**, 1991).

Krikščioniškuoju visuomenės ugdymu ypač susirūpinta XVI a., kai Bažnyčioje įvyko didieji skilimai. Tai paskatino Bažnyčios hierarchus atkreipti dėmesį į kunigų rengimą, mat iki XVIII a. kunigai mokyta tik teikti sakramentus ir ugdyti bendruomeninį gyvenimą. Šiuos klausimus išsamiai nagrinėja **G.Martina** (1993, 1995), **M.Cimosa** (1983, 1988), **A.Mercati** (1954).

Bažnyčios hierarchų keliami reikalavimai religijos mokytojams ir kartu su mokslo pažanga vykstantis katechezės pedagogizacijos procesas pasiekė ir aukštąsias mokyklas, ir visuomenę. Universitetuose įvestas religijos pedagogikos kursas. Ėmė kurtis įvairios draugijos, kurioms rūpi religinis ugdymas. Jas galima suskirstyti į kelias sroves, atsižvelgiant į jų įtaką krikščioniškojo ugdomojo mokslo raidai.

XX a. mokslo pažanga, modernizmo, pozityvizmo, egzistencializmo bei personalizmo skleidžiamos idėjos reikalavo radikalių religijos pedagogikos pasikeitimų: atkreipti dėmesį į žmogų ir kultūrą, asmenų, perteikiančių

krikščioniškojo tikėjimo tiesas, pedagoginę kvalifikaciją ir rodomą dorovinį pavyzdį. Pedagoginiai tyrimai atskleidė naujas religijos dalyko ir katechezės, religinio ugdymo ir švietimo santykio problemas. Tikybos dalyko ir katechezės santykio problema ypač aktuali rengiant tikybos mokytojus ir katechetus. Straipsnyje remiamasi išsamiais mokslo darbais šių autorių: U. [Hemel](#) (1984), J. [Gevaert](#) (1993), A. [Exeler](#), K. [Sieverding](#) (1972), A. [Exeler](#) (1970), P. [Braido](#) (1982), J. [Marcinkaus](#) (1939) ir kt.

Straipsnyje siekiama parodyti religijos dalyko ir katechezės santykio ypatumus, atskleisti katechezės (rengimo sakramentams) ir tikybos mokymo mokykloje (dvasingumo ugdymo ir evangelizacijos plėtotės) skirtumus.

Šiuo tikslu atlikta religinio ugdymo turinio kaitos procesų istorinė analizė ir loginės analizės būdu apžvelgtos pagrindinės katechezės fenomeno pedagogizacijos srovės.

**Religinio ugdymo turinio kaitos procesas.** Religinio ugdymo problematiką ir perspektyvas padeda suprasti katechezės etimologinės prasmės ir fenomenologinių reiškinių analizė. Religijos mokymo dalykas mokyklose atsirado pasikeitus katechezės paskirčiai. Ji keitėsi veikiamą daugelio istorinių, filosofinių ir pedagoginių veiksnių, vykusių iki ir po Vatikano II Susirinkimo 1964 m.

Fenomenologiniu tyrimo požiūriu visuomenės struktūrą ir ją sudarančias institucijas nulemia ne materialinės sąlygos ar deterministinės jėgos, o vertybių pasirinkimas. Vadinas, norint suprasti kurio nors socialinio reiškinio esmę, reikia suvokti vertybes, kurios nulėmė atitinkamą socialinę struktūrą ar institucijas, jų visuomeninę paskirtį, tikslus bei uždavinius ([A. Mickūnas](#), [D. Stewart](#), 1994).

Į religinio ugdymo problematiką pradėta gilintis nuo XVI a., kai pradėjo vyrėti naujas mąstymo būdas – *humanizmas*. Nuolankumą, asketizmą ir panašius idealus keitė naujos vertybės – sąžinės laisvė ir nepriklausomybė, savarankiškumas, kritiškumas. Humanizmas ragino ugdyti visas fizines ir dvasines galias, lavinti kūną ir protą, diegti etinį (dorinį) ir estetinį auklėjimą. Imta kritikuoti autoritetais grindžiamą scholastinį mąstymo metodą, mechaninį mokymąsi. Stengtasi pabrėžti, kad pagarbiu elgesiu su auklėtiniais galima pasiekti geresnių ugdymo rezultatų nei bausmėmis.

Kai kuriuose XVI a. pastoracijos darbuose, paveiktuose humanizmo dvasios, buvo ypač išplėtotą pastoracinę teologiją. Imta teigti, kad katechezė, kuri iki tol buvo svarbiausia liaudies religinio ugdymo pamokslais, freskomis bei kitais religiniais simboliais dalis, reikia atskirti nuo homilijos. Ho-

milija, t.y. religinių pašnekesių būdas, kuris tiko pirmaisiais krikščionybės amžiais, kai ji buvo persekiojama, jau nebetiko XVI a., išplitus ir išsigalėjus krikščionybei. Dėl didelių klausytojų sambūrių homilijos transformavosi, jų paskirtis tapo „paaiškinti skaitinių ir kitų Apeigyno tekstų ar dienos Mišių prasmę. Homilistas turi turėti omenyje slėpinį, kuris yra švenčiamas, ir konkrečios bendruomenės poreikius“<sup>1</sup>. Vadinasi, homilija glaudžiai susiejama su Šventuoju Raštu arba – platesne prasme – su dienos slėpiniu. Per homiliją vis sunkiau atlikti mokymo funkciją, nes tai valdomas procesas. Homilijos metu tik skelbiamos Šventojo Rašto tiesos, tačiau neskiriama laiko patikrinti, kaip klausytojai jas suprato. Mokymo funkcija perkeliama į katechezę.

Žodis *katechezė* kilęs iš graikų kalbos žodžio *katechein*, reiškiančio žodžio tarnystę. Katechezės paskirtis – žodinis suaugusiųjų ir vaikų mokymas, skirtas parengti juos krikštui. Taigi „katechetika – viena iš pastoracinės teologijos dalių“ (Croce, 1979, p. 78), t. y. viena iš ganytojiško mokslo dalių.

XVII–XVIII a. pradeda plisti J.A.Komenskio (Comenius) ugdymo idėjos ir sparčiai kuriasi pasaulietiškos mokyklos. J.A.Komenskis skatina atsižvelgti į vaiko prigimtį, amžiaus, fiziologinius bei psichologinius ypatumus, dvasinę brandą. Pabrėžiamos šios ugdymo savybės: a) *protinis lavinimas*, kurio tikslas – pažinti save ir aplinkinį pasaulį; b) *dorinis auklėjimas*, kurio tikslas – save apvaldyti; c) *religinis auklėjimas*, kurio tikslas – artėti prie Dievo. J.A.Komenskis kritikuoja aklą klusumą, būdingą to meto Bažnyčios mokymui. Suformuluoja mokymo vaizdumo, sistemingumo, sąmoningumo, prieinamumo mokiniams, tvirto medžiagos išmokimo ir kitus principus, kuriais grindžia savo mokymo teoriją. Šie mokymo principai reikalavo naujų – abipusę pagarba grįstų – mokytojo ir mokinių santykių, skatino mokymosi smagumą derinti su jo naudingumu. Dorinį auklėjimą siūloma grįsti pavyzdžiu (tėvų, mokytojų, draugų), pamokymais ir pokalbiais. Deramą drausmę skatinama siekti palaikyti humanišku elgesiu. Keliami reikalavimai mokytojui: mokyti jaučiant savo darbo svarbą, būti dorumo, darbštumo, veiklumo, aktyvumo pavyzdžiu, kitaip tariant, mokytojas turi būti gyvas pavyzdys tų dorybių, kurias nori išskiepyti vaikams. Tokios J.A.Komenskio ugdymo idėjos buvo ypač patrauklios Bažnyčiai. Būtent todėl jo ugdymo teoriją perėmė daugelis krikščioniškųjų pedagogų, nes krikščionis pedagogas turi sekti ir Kristaus pavyzdžiu.

J.A.Komenskio idėjos turėjo įtakos ir jėzuitų mokymui. Jėzuitų mokykla išsigalėjo Lietuvoje 1569 m., jėzuitams atvykus į Lietuvą. Pradžioje vyko jė-

<sup>1</sup> *Ordo Missae. Šv. Rytų Kongregacijos dekretas apie naują Mišių tvarką*, 1969, Nr. 41.

zuitinės ir reformacinės minties konfrontacija, ugdymas išsiskyrė į katalikišką ir reformacinę kryptį, pagausėjo ugdytojų: šalia šeimos ugdymo misiją vykdė ir Bažnyčia bei mokykla. XVII a. pabaigoje, reformacinei kryptčiai nunykus, įsitvirtino jėzuitų pedagogika, skiepijusi auklėtiniams jau humanistinius krikščionybės daigus. Ignacas **Lojola** siūlo prašyti malonės asmeniškai pažinti Dievo buvimą žmonėse (sukurdamas juos panašius į save, Dievas suteikė jiems protą) ir pasvarstyti, kaip Dievas, esantis visoje kūrinijoje, veikia kiekvieno žmogaus gerovei. Tokia Dievo ryšio su pasauliu samprata leidžia daryti išvadą, kad tikėti Dievą ir pripažinti visa, kas tikrai žmogiška, yra neatskiriami dalykai. Šis teiginys pirmuosius jėzuitus paskatino pritari Renesanso epochoje kilusioms humanizmo idėjoms ir sukurti naujovišką, tų laikų aktualiems poreikiams pritaikytą švietimo įstaigų tinklą. Tikėjimas ir humanizmas turėjo būti neatskiriami.

XVIII a. I pusėje plėtojantis racionalizmui, natūrinis ūkis tolydžio keitėsi į industrinį, o mokslo atradimai ir technikos pažanga skatino keisti ir gamybos būdą. XVIII a. Lietuvos–Lenkijos valstybės padalijimai (1772; 1773; 1795) nusmukdė ūkį ir kultūrą. Tik XIX a. racionalistinės pedagogikos atstovai akcentuoja, kad reikia lavinti protą. I. **Kantas** pabrėžė, kad svarbiausia sukurti tokią filosofiją, kuri apimtų ir žmonių jausmus, ir tikėjimą. Laisvė – tai gebėjimas vadovautis protu. Ž.Ž. **Ruso** teigė, kad žmogus iš prigimties turi visas prielaidas tobulėti. J.H. **Pestalocis** teigė, kad ugdymo tikslas – natūralus ir darnus visų vaiko įgimtų galių plėtojimas. Ugdymas turi būti kryptingas, o ne stichiškas. Tuo tarpu Lietuvos istorinė situacija trukdė kurti savitą ugdymo kryptį. Iki pat XX a. pradžios apie religinį ugdymą bei mokytojų rengimą Lietuvoje nekalbėta, apie tai prabilta tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Todėl toliau nagrinėsime kitų šalių religinio ugdymo patirtį.

Plėtojantis racionalizmui 1774 m. Austrijos universitetuose atsiranda nauja disciplina – katechetika. F.St. **Rautenstrauchas**, padėjęs įdiegti šią discipliną į universiteto programas, taip pat jo šalininkas J.B. **Hirscheris** teigė, kad „Katechetika, kaip pastoracinės teologijos dalis, turi rengti kunigus trimis pagrindinėms sielų ugdymo pareigoms: 1) įtraukti tikinčiuosius į bendruomeninį bažnyčios gyvenimą; 2) teikti sakramentus ir 3) numatyti būdus, kaip skatinti religines praktikas“<sup>2</sup>. Rengiant kunigus pastoracijai, anot F.St. **Rautenstraucho**, negalima apsiriboti tik tikėjimo tiesų perteikimu. Ku-

---

<sup>2</sup> **Klostermann, Müller**, *Pastoraltheologie: ein entscheidender Teil der josephinischen Studienreform*, Freiburg I.B.Herden, (1979), p.117.

nigas turi būti rengiamas ugdyti parapijiečių pareigingumą, kad jie atliktų savo pareigas, kaip piliečiai atlieka valstybei (Klostermann, Müller, 1979).

Šias dvi skirtingas, tačiau tarpusavyje susijusias funkcijas – tikėjimo tiesų perteikimą ir pareigingumo valstybei ugdymą – turėjo atlikti vienas asmuo – katechetas, t.y. kapelionas ar kunigas. Dirbdamas universitete jis turėjo būti ir religijos mokytojas, ir ugdytojas krikščionis. Taigi rengiant kunigus reikėjo „neapsiriboti vien tik mokymu, kaip teikti sakramentus ar įtraukti tikinčiuosius į bažnytinę bendruomenę (pagal pastoracinės teologijos turinį), bet mokyti atsižvelgti ir į žmonių poreikius, mokslo pažangą bei šalies politinę padėtį“<sup>3</sup>. Reikalauta nepamiršti didaktinio aspekto, t. y. atsižvelgti į to meto mokymo teorijos ir praktikos reikalavimus. Pasak Hirschelio, katechezė „aiškiai ir neginčijamai yra: 1) žodžio skelbimas – mokymas (didaktinis aspektas), 2) kultas (religinis aspektas), 3) disciplina (akademinis aspektas)“<sup>4</sup>. Ugdomoji funkcija katechetikoje privalo turėti eklezinę vertę, t. y. krikščioniškasis ugdymas turi būti diegiamas žmogų įtraukiant į tikėjimą (kerigma) ir į sakramentinių gyvenimą bažnytinėje bendruomenėje (parapijoje)<sup>4</sup>. Tačiau kunigas neturi pamiršti, kad gyvena konkrečioje valstybėje, kur Bažnyčia skelbia Dievo žodį, todėl ugdytojas krikščionis privalo išmanyti įstatymus. Katechetikos, kaip pastoracinės teologijos dalies, tikslas mokyti kunigus dalyvauti savo tarnystėje tiek bendruomenėje, tiek visuomenėje. Universitete dėstomos katechezės tikslas – ne tik rengti sakramentams ir bažnytiniam bendruomeniniam gyvenimui, bet ir ugdyti asmenybės charakterį – valią ir jausmus (morale) pagal Apreiškimo tiesas. Palengva katechetika tapo savarankišku, nepriklausomu nuo pastoracinės teologijos mokslu. Pirmąją katechezės tikslą – kunigą rengti, kaip teikti sakramentus ir įtraukti tikinčiuosius į bendruomeninį gyvenimą, pakeitė daug platesnis reikalavimas – mokyti, kaip ugdyti dorą, aktyvų visuomenėje kataliką. Katechezei tapus krikščioniškojo ugdymo mokslu – religijos pedagogikos disciplina, kilo poreikis teikti kunigams ir pedagogikos žinių (H. Schilling, 1970) .

Kita vertus, tuo pačiu metu nemažai teologijos mokslininkų reikalauja, kad šviečiamajame laikotarpyje suformuota katechezė būtų sugrąžinta į tradicinę – antikinę kerigmą, akcentuojant kaip pagrindinį katechezėje Dievo išganomąjį veikimą (gr. *kerygma* – Dievo paskelbto turinio, akto ir institucijos paskelbimas). Reikėtų turėti galvoje, kad išganymo koncepcija iki Vatikano II Susirinkimo rėmėsi principu: *už Bažnyčios ribų išganymo nėra*.

<sup>3</sup> Ten pat, p. 123–130.

<sup>4</sup> Plg. ten pat, p. 152.

Šios srovės atstovai – Tiūbingeno mokykla. Tai J.S.Drey (1777–1853), J.A.Moehler (1796–1838), A.Graf (1811–1867) ir J.M.Sailer (1751–1832). Šie pastoracinės teologijos ir katechetikos profesoriai pabrėžė katechezės ugdomąją plotmę, tačiau ją suprato kiek kitaip, nei J.B.Hirscheris ir F.St.Rautenstrauchas. Tiūbingeno mokyklos atstovai pabrėžė tik vieną jos kryptį – teologinį-bažnytinį (bendruomeninį) ugdymo turinį ir nekreipė dėmesio į jos pedagoginį poveikį visuomenei. Katechetiką (iki Vatikano II Susirinkimo terminai *katechezė* ir *katechetika* buvo vartojami kaip sinonimai) atskyrus nuo homilijos, kai ji tapo viena iš sudedamųjų pastoracinės teologijos dalių, jau nebetiko rengti kunigus tik sakramentams, – atsižvelgiant į istorinę, filosofinę-pedagoginę minties raidą, į humanistines J.A.Komenskio, J.Loko (J.Locke) mintis, reikėjo akcentuoti ir visuomenės religinio ugdymo aspektą. Todėl katechetika ir susidomi universitetai. Bet Tiūbingeno mokykla nepritarė tam ir pasirinko teologinę kryptį. Ugdomoji katechezės paskirtis buvo atmesta (R.Rezzaghi, 1981).

XIX a. pab.–XX a. pr. vyko didieji mokslo atradimai ir išradimai: sukurta Darvino evoliucijos teorija, plito realizmas moksle, impresionizmas mene. Šie pokyčiai keitė visuomenės požiūrį ir į religiją, o drauge ir į universitetuose dėstomos katechezės paskirtį. Kūrėsi valstybinės mokyklos, buvo leidžiami įsakymai dėl privalomo mokymosi: Prūsijoje – 1717 m., Prancūzijoje – 1801 m., Bavarijoje – 1802 m., Italijoje – 1848 m. Mokykla tapo priklausoma nuo oficialių valstybės institucijų, nustatančių visų dalykų mokymo turinį, tarp jų – ir katechezės. Šiuo laikotarpiu prasidėjo Bažnyčios įnašo į ugdymą ignoravimas. Pasaulietinės valdžios monopolija pavertė universitetą savo propagandos įrankiu ir valstybės tarnautojų rengimo mokykla. Prieita net iki to, kad valstybės vadovai patys ėmė rašyti katekizmus mokykloms (Austrijos karaliaus Juozapo II katekizmas, Napoleono katekizmas).

Beveik visose Europos šalyse politinis liberalizmas, laicizmas reikalavo Bažnyčią atskirti nuo valstybės. Norint sustabdyti ateizacijos procesą reikėjo ieškoti dialogo su įvairiomis politinėmis srovėmis, socialine ir modernistine kultūra. Grumdamiesi su individualizmu, politologai, bažnytininkai, teologai, katechetai, ugdytojai, kunigai vienijosi, siekdami pakirsti visuomenėje plintančio religinio abejingumo šaknis. Kuriami nauji apologetiniai darbai, kurių pagrindinis tikslas – priešintis racionalizmui, neigiančiam tikėjimo ir proto santykį, idėjoms, skleidžiančioms mitinę Šventosios istorijos viziją, neigiančioms Bažnyčios dieviškumą (G.Bockwoldt, 1976, 1977; K.Wegenast, 1981, 1983; R.Rezzaghi, 1981; P.Braido, 1982; U.Hemel, 1984, 1988).

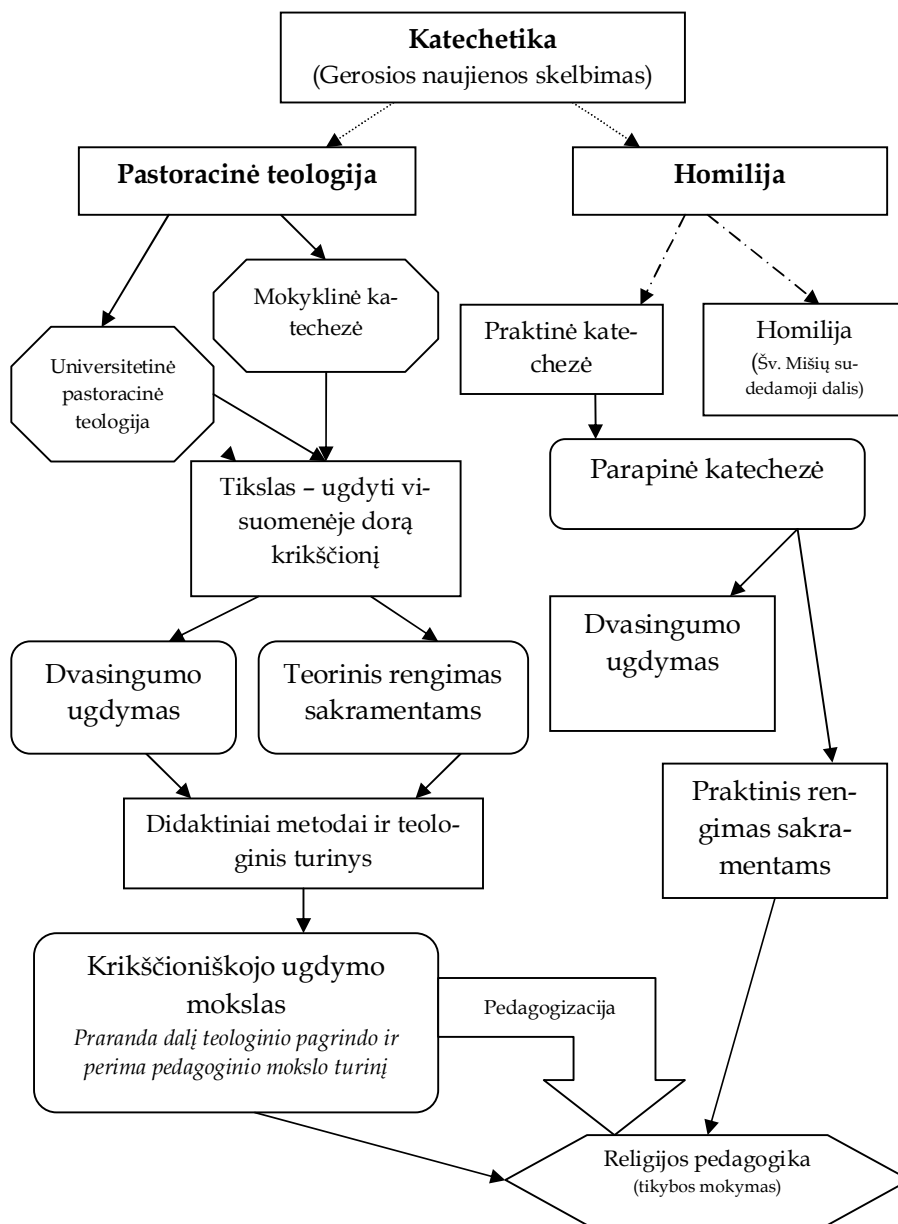
Vis dėlto krikščionybė jau nebegalėjo grįžti į tą laikotarpį, kuris buvo prieš Prancūzijos revoliuciją, kai krikščioniškieji principai buvo politinių institucijų veiklos norma. Teologijos ir katechetikos įtaka visuomenei ėmė silpnėti. Teologijos mokslas suskyla: kad katechetika neprarastų savo pozicijų ir išliktų universitetuose svarbus ir reikalingas žmogaus ugdymo mokslas, buvo atsisakyta dalies teologinio ir bažnytinio turinio. Ji tapo savarankišku mokslu, nepriklausomu nuo pastoracinės teologijos.

Pradėta akcentuoti ugdomąją katechetikos funkciją. Katechetika pradėta traktuoti ne tik kaip krikščioniškasis ugdymas, bet ir kaip asmenybės, charakterio, valios ir jausmų ugdymas. Pasikeitė katechezės struktūra ir vidinis turinys – atsisakyta teologinio pagrindo ir laipsniškai perimtas pedagoginis turinys, t.y. pereita į *pedagogizaciją* (1 pav.).

Šį procesą dar labiau paskatino XIX a. pab. ir XX a. pr. Bažnyčios vadovų nurodymai katechezėje, kaip universitetiniame dalyke, labiau pabrėžti ugdomąjį ir didaktinį aspektus. Katechezė tapo pedagogine disciplina (J.Rabas, 1963; A.Exeler, 1966; H.Schilling, 1970).

1906 m. germanų kalbomis kalbančiose šalyse įsikūrė krikščioniškojo ugdymo draugija, kuri telkė krikščioniškojo ugdymo mokslininkus ir skatino atgaivinti krikščioniškąją pedagogiką universitetuose (H.Schilling, 1970). Šiam katechezės pedagogizacijos procesui stiprią įtaką darė vokiečių pedagogai ir teologai O.Willmann, Th.Ziller, J.Göttler (W.Offele, 1961).

**Mokyklinės katechezės pedagogizacijos rezultatai.** Krikščioniškojo ugdymo draugijos rėmėsi J.Herbarto pedagoginės teorijos teiginiu, kad kiekvienas mokomasis dalykas mokykloje turi ugdyti asmenybę. Iškilus katechezės pedagogizacijos atstovas Prahos universiteto profesorius O.Willmann (1914) taip pat akcentavo ugdomąjį katechezės turinį. Mokytojas turėtų padėti mokiniui įsiminti kultūrinį turinį ir suteikti šiam turiniui krikščioniškos moralės atspalvį, t.y. mokomasis tikybos dalykas turėtų būti dorovinis-religinis ugdymas. Biblijos mokymas, pasak O.Willmanno, turi būti susietas su visais mokyklos mokomaisiais dalykais. Katechezė, atsiskyrusi nuo pastoracinės teologijos, mokykloje turi tapti dorinio ugdymo dalyku, permelktu religiniu, etiniu, kultūriniu ir moksliniu turiniu. Taigi religijos pedagogika, kuriama O.Willmanno, pasižymėjo ir Herbarto pedagogikos racionalizmu bei voliuntarizmu, ir siejosi su krikščionišku katalikišku nepaliaujamu ugdymu (*pedagogia perennis*). J.Herbarto racionalistinės pedagogikos pagrindas – etika, t. y. doro žmogaus auklėjimas, o mokymas grindžiamas



1pav. Religijos pedagogikos (tikybos mokymo) kaip dvasingumo ugdymo ir teorinio rengimo sakramentams mokykloje istorinė raida



psichologinėmis ir pietistinėmis (meilės, švelnumo) priemonėmis. Perenialistai prie amžinųjų vertybių kategorijos priskiria tokias vertybes, kurių nesunaikina laiko išbandymai: tiesą, laisvę, ištikimybę, pareigą, gerį, grožį, sąžinę, gailestingumą ir pan. Vadinasi, pasak O. Willmanno, kultūrinis ir religinis išsilavinimas padeda žinias pritaikyti gyvenime, t. y. tapti atsakingam už gautus talentus (gabumus) ir kitas malones, taip pat gyventi viltimi ir tikėjimu persmelktą gyvenimą.

Nepaliaujamo krikščioniškojo ugdymo mokslas ir psichologinių priemonių vartojimo akcentavimas reikalavo, kad mokytojai kunigai būtų atitinkamai papildomai pasirengę. Jau nebepakako tik teologinio pasirengimo: reikėjo būti susipažinusiam su pedagogikos ir psichologijos mokslais, su naujausiomis didaktikos teorijomis, taip pat gerai pažinti esamą kultūrinę situaciją. Pasak O. Willmanno, katechezėje turi atsiskleisti religinis, etinis, kultūrinis ir mokslinis aspektai. Katechezės tikslas – ugdyti dorą, atsakingą už gautus talentus ir malones žmogų, kurio gyvenimas būtų kupinas vilties ir tikėjimo (H. Schilling, 1970). Racionaliai ir griežtai perteikiamos religinės tiesos turi ugdyti pirmiausiai paties žmogaus šventumą, kuris, anot S. Šalkauskio, yra nuolatinis vyksmas.

**Krikščioniškojo ugdymo mokslo raida: religijos pedagogikos mokslo susikūrimas.** Religijos pedagogas J. Göttleris (1922), neneigdamas katechetikos sąsajų su pastoracine teologija, toliau plėtojo religijos pedagogikos discipliną, akcentavo jos ryšį su auklėjimu ir didaktika. Pasak jo, krikščioniškojo ugdymo mokslui svarbu ne tiek mokslo žinių perteikimo kiekis, kiek šio dalyko susiejimas su auklėjimu ir didaktika, t. y. žinių perteikimo būdas. J. Göttlerio nuomone, katechetas turi nusimanyti apie šiuolaikinę auklėjimo teoriją ir didaktiką, kad gebėtų tikėjimo tiesas susieti su esama kultūrine situacija.

Katechezė, kaip mokyklos mokomasis dalykas, turėtų būti vadinama religijos pedagogika, nes ji yra viena iš pedagogikos sudedamųjų dalių. Be to, ją taip pat reikėtų susieti su pastoracine teologija (sielovados mokslu), kad katechezė, kaip ir pedagogika, būtų grindžiama krikščioniškąja pasaulėžiūra. Pagrindiniai religijos pedagogikos šaltiniai – krikščioniškojo Apreiškimo principai, Bažnyčios mokymas ir dogmos. J. Göttleris pritaria, kad religijos pedagogika galėtų būti tapatinama su katecheze, tačiau šios uždavinys turėtų būti ne tik rengimas sakramentams bei įvesdinimas į bažnytinę bendruomenę, bet ir dorinis vadovavimas visuomenei, t. y. dvasingumo ugdymas. Katechezė, perteikdama religines žinias, turėtų remtis psichologijos ir

pedagogikos mokslų patirtimi. Vadinasi, katechetika, kuri dėstoma mokyklose, turi atsižvelgti į mokslinį, kultūrinį, religinį ir etinį aspektus. J.Göttleris, akcentuodamas ugdomąjį aspektą, nori sutapatinti katechetiką su religijos pedagogika, tačiau jis pabrėžia krikščioniškosios pedagogikos nepriklausomybę nuo teologijos ir savo teoriją suskirsto į dvi dalis: „1. Religijos ir dorinio ugdymo pedagogika yra identiška katechezei. Ji turi psichologinį ir pedagoginį pagrindą ir jos tyrimo objektas apima religinio krikščioniškojo ugdymo sritį. 2. Katechetika – tai krikščioniškojo ugdymo mokslo dalis, kuri grindžiama ne tik natūraliu žinojimu, bet priklauso, kaip ir teologija, nuo Apreiškimo ir tikėjimo. Tai krikščioniška-katalikiška disciplina“<sup>5</sup>.

Šie teiginiai sulaukė dviejų skirtingų sekėjų. Pirmajam pritarė du katalikų autoriai – M.Gattereris ir F.Schneideris; jie katechezę visiškai sutapatina su religijos pedagogika (Schilling, 1970). Antrajam teiginiui (religijos pedagogikos įtraukimas į katalikų ugdymo mokslą, neneigiant religijos pedagogikos teologinės prigimties) pritarė daug katalikų pedagogų XX a. 3-iajame–4-ajame dešimtmetyje. Tai net tapo bendra to meto katechetų ir katalikų pedagogų pozicija (Schilling, 1970).

S.Šalkauskis, analizuodamas šių autorių teiginius, daro išvadą, kad religijos pedagogika ir katechezė yra vienodai svarbios. Skirtumas tarp jų būtų tik toks, kad katechezė, išplaukianti iš pastoracinės teologijos pagrindų, turėtų pasitelkti ir psichologiją bei pedagogiką, o religijos pedagogika, kurios pagrindas – pedagogika, turėtų remtis teologija, ypač pastoracine teologija. Religijos pedagogika ir katechezė skirtųsi tik kryptimi: pirmuoju atveju būtų einama nuo pedagogikos prie teologijos (nuo a → b), o antruoju atveju – nuo teologijos prie pedagogikos (nuo b → a). Apskritai tarp šių disciplinų negalėtų būti esminio skirtumo, kiekvienu atveju galėtų reikštis tik didesnis polinkis arba į pedagogiką, arba į pastoracinę teologiją. Kitaip tariant, vienu atveju pedagogiką galėtų palaikyti pastoracinė teologija, kitu atveju pastoracinę teologiją – pedagogikos mokslas (S.Šalkauskis, 2002).

Remiantis J.Göttlerio (1922) tezėmis, prieinama išvada, kad religijos pedagogika yra mokslas tarp teologijos ir ugdymo mokslo. Tuo tarpu katechetika yra krikščioniškoji pedagogika, suvokiama kaip pedagogika, sukrikščioninanti kultūros vertybes. Ši religijos pedagogikos disciplina turi turėti religinį, etinį, kultūrinį ir mokslinį pagrindą. Vadinasi, mokykloje dėstomos

---

<sup>5</sup> H.Schilling, *Grundlagen der Religionspädagogik. Zum Verhältnis von Theologie und Erziehungswissenschaft*, Düsseldorf: Patmos, 1970, p. 80.

katechezės tikslas – sukrikščioninti kultūros vertybes. J.Göttleris siūlo katechetiką pavadinti *religijos pedagogikos disciplina* (Engert, 1927, Bopp, 1929).

Kiti katalikų autoriai (H.Kautz, J.Grunder, St.von Dunin-Borkowski, J.Lindworski, M.Pfliegler, H.Henz), per daug neanalizuodami epistemologinių problemų, pritarė nuomonei, kad katechezė yra krikščioniškoji pedagogika, suvoktina kaip pedagogika, sukrikščioninanti kultūros vertybes.

1930 m. katechetikos reformatorius evangelikus ir katalikus palietusi krizė paskatino nuodugniau analizuoti religinio ugdymo specifiką, metodus ir priemones. Šalia teologinių disciplinų, kurias turėjo išklaudyti kunigai, įtraukti tokie mokomieji dalykai kaip pedagoginė psichologija, pedagogikos pagrindai, didaktika ir pan.

XX a. 6-ajame dešimtmetyje religijos pedagogika Vokietijoje bei kitose katalikiškose šalyse išgyveno krizę, kuri skatino ieškoti pedagogikos ir teologijos dialogo. Plito įvairūs katalikų pedagogų ir teologų patristiniai, ekuumeniniai, liturginiai, misionieriški judėjimai, kurie tradiciniais teologinės, pedagoginės ir katechetinės srities klausimais nuodugniai diskutavo su evangelikais. Apie tai kalba R.Padbergas savo darbuose, skirtuose tikėjimo bei teologijos ir ugdymo bei pedagogikos santykio analizei. Jis pabrėžia šios problemos aktualumą tiek protestantams, tiek katalikams (Padberg, 1959). Minėtieji judėjimai bandė diskutuoti ir siūlyti ne tik problemų sprendimus, susijusius su tikėjimo bei teologijos, ugdymo bei pedagogikos santykiais, bet ir sprendimus dėl Bažnyčios ir pasaulio, krikščionių ir pasauliečių santykių pobūdžio bei ateities. Tuo laikotarpiu vieni autoriai kalba apie krikščioniškąją pedagogiką, antri stoja už ugdymo teologiją, tretį apsiriboja teiginiu, kad pedagogikai reikia teologinio pamato (Kampmann, 1958; N.C.A.Perquin, 1961; H.Rohde, 1963; H.Henz, 1964; F.Marz, 1965; H.Schilling, 1970, 1974).

**Išvados.** Religinio ugdymo samprata plėtojosi tokia kryptimi.

1. Pirmiausia katechezė, kaip didaktinis mokymas, atsiskyrė nuo homilijos ir tapo pastoracinės teologijos dalimi. Jos tikslas – labiau išgilinti į tikėjimo teologinių apmąstymų elementus.

2. Antras požiūris katechezę įtraukia į pedagoginių disciplinų sąrašą. Norima katechezę išlaikyti mokslu, kuriam būdingas vidinis auklėjamasis tikėjimo turinys. Katechezės tikslas – aiškinti gyvenimą ir ugdyti auklėjamojo dvasingumą. Šis požiūris labai išplito Vokietijoje, tačiau ne visada buvo išlaikomas reikiamas nuotolis ir nepriklausomybė nuo bendrojo auklėjimo ir krikščioniškosios naujienos pateikimo.

3. Trečias požiūris katechezei skiria funkciją įvesti į bažnytinį gyvenimą, t.y. apmąstyti įvairius skirtingus teologinius aspektus. Tai homilija, sakramentinė liturgija, jaunimo pastoracija. Šis požiūris primena antikinio katekumenato modelį, kai buvo išskirtas mokymas, liturginės praktikos ir susipažinimas su krikščioniškais poelgiais.

4. Ketvirtas katechezės požiūris – tai tarnavimas Dievo Žodžiui, atskirtas nuo kitų Žodžio tarnysčių, vykdomų Bažnyčioje. R. Padbergo nuomone, įvairių tarnysčių atskyrimas priklauso nuo ugdomųjų ir nuo esamo konteksto. Daugelis katechetų jaučia, kad katechezę reikia pirmiausiai atskirti nuo pastoracinės teologijos ir nuo religijos pedagogikos. Katechezę ir religijos pedagogiką galima priskirti prie tos pedagoginės veiklos rūšies, kuri siekia tikėjimo brandos, o pastoracinė teologija analizuoja Apreiškimo slėpinį.

Taigi religijos pedagogikos (tikybės mokymo) tikslas – ugdyti dvasingą žmogų, teoriškai pasirengusį priimti sakramentus (katalikams) ir įeiti į savo konfesijos bendruomenę, o katechezės tikslas – ugdyti konkrečiai konfesijai būdingą dvasingumą įtraukiant asmenį į savo konfesijos tikinčiųjų bendruomeninį gyvenimą klausant žodžio, ugdant liturgines praktikas, maldą, misijas ir praktinį pasirengimą sakramentams. Šiuos skirtumus nulemia aplinka, kurioje vyksta katechetika: mokykloje, kur ugdomi ne tik katalikai, bet ir kitų konfesijų mokiniai, ir parapijoje, kur savo tikėjimo tiesas gilina krikščionys. Dėl šios priežasties tikybės mokytojas turi pasižymėti tolerancija ir pagarba kitatikiams, pamokose akcentuoti visuotinį dvasingumo ugdymą ir pageidaujamos konfesijos teorinį tikėjimo tiesų skelbimą, o katechetas parapijoje – taip pat ugdyti dvasingumą ir tolerantiškai žiūrėti į įvairiais talentais apdovanotus asmenis savo bendruomenėje, atsižvelgdamas į konkrečios konfesijos tikėjimo tiesas.

## Literatūra

- Bockwoldt G., Kabisch R., *Religionspädagogik zwischen Revolution und Restauration*, Berlin: Kohlhammer, 1976.
- Bockwoldt G., *Religionspädagogik. Eine Problemgeschichte*, Stuttgart: Kohlhammer, 1977.
- Bopp L., *Liturgische Erziehung*, Freiburg i.B.: Herder, 1929.
- Braido P., *Momenti di storia della catechesi e del catechismo dal Concilio di Trento al Concilio Vaticano I.*, Roma: Leberit, 1982.
- Croce W., *Die Katechetik zwischen dem Tridentinum und der Studienreform im Jahre 1774*, 1979 (Iš: [Klostermann](#), [Müller](#)).

- Exeler A., Sieverding K., Religionspädagogik zwischen Krise und Aufbruch. Religionspädagogische Literatur aus den Jahren 1970–1972, 1972 (Iš: *Theologische Revue* 68).
- Exeler A., *Wesen und Aufgabe der Katechese*, Freiburg i. B.: Herder, 1966.
- Exeler A., *Katechese und Pädagogik: das Problem der Einheit von Glaubenserfahrung und Menschsein*, 1970.
- Gevaert J., Catechesi e cultura contemporanea. L'insegnamento della fede in un mondo secolarizzato, *Studi e ricerche di catechetica* 20, Leumann, Torino: Elle Di Ci, 1993.
- Hemel U., *Theorie der Religionspädagogik, Begriff-Gegenstand-Abgrenzungen*, München: Klaffke, 1984.
- Henz H., *Lehrbuch der systematischen Pädagogik. Allgemeine und differentielle Erziehungswissenschaft, Einführung in die pädagogischen Forschungsmethoden*, Freiburg i. B.: Herder, 1964.
- Kampmann Th., Religionspädagogik und Katechetik heute (Iš: *Katechetische Blätter* 83, 1958, München 1).
- Klostermann, Müller, *Pastoraltheologie: ein entscheidender Teil der josephinischen Studienreform*, Freiburg I.B.Herden, (1979), p. 117.
- Komenskis J.A., *Pedagoginiai raštai* (sudarė V. Rajeckas), Kaunas: Šviesa, 1986.
- Martina, *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, Morcelliana, Brescia 1993, 1995.
- Marcinkus J., *Religijos mokymo metodika*, Kaunas: Pavasaris, 1939.
- Marz F., *Einführung in die Pädagogik*, München: Kosel, 1965.
- Offele W., *Geschichte und Grundlagen der sogenannten Münchener katechetischen Methode*, München: Deutscher Katechetenverein, 1961.
- Ordo Missae. Šv. Rytų Kongregacijos dekretas apie naują Mišijų tvarką*, 1969, Nr. 41.
- Padberg R., *Glaube und Erziehung. Ein konfessionskundlicher Beitrag zur Beziehung zwischen Theologie und Pädagogik*, Paderborn: Bonifacius, 1959.
- Perquin N.C.A., *Pädagogik. Zur Besingung auf das Phänomen der Erziehung*, Düsseldorf, 1961.
- Rabas J., *Katechetischer Erbe der Aufklärungszeit kritisch dargestellt an dem Lehrbuch der christkatholischen Religion von J.F. Betz erschienen im Bamberg 1799*, Freiburg i.B.: Herder, (1963).
- Ramsden P., *Learning to teach in Higher Education*, London: Routledge, 1995.
- Ramsden P., *Kaip mokyti aukštojoje mokykloje*, Vilnius: Aidai, 2000.
- Rezzaghi R., *Lo statuto epistemologico della Catechetica-Religionspädagogik negli Autori cattolici più significativi dell'area culturale tedesca*, Tesi dattiloscritte, Roma: UPS, 1981.
- Rohde H., *Die Verwirklichung der Person. Grundlegung der christlichen Pädagogik*, Freiburg i. B.: Herder, 1963.

- Schilling H., *Grundlagen der Religionspädagogik. Zum Verhältnis von Theologie und Erziehungswissenschaft*, Düsseldorf: Patmos, 1970.
- Schilling H., *Teologia e Scienze dell'educazione. Problemi epistemologici. Introduzione a cura di G. Groppo*, Roma: Armando, 1974.
- Šalkauskis S., *Raštai*, Vilnius: Mintis, 1991.
- Šalkauskis S., *Raštai*, t. 7, Vilnius: Mintis, 2002.
- Wegenast K., (1981a). Religionspädagogik zwischen 1970 und 1980 (In: *Theologische Literaturzeitung* 106, Leipzig 1.
- Wegenast K., (1981 b). Auswahlbibliographie. In: *Wegenast*, Ed.
- Wegenast K., (1983). Auswahlbibliographie. In: *Wegenast*, Ed.

*Įteikta 2003 m. gruodžio mėn.*

## THE MAIN TRENDS OF THE PEDAGOGISATION OF THE CATECHESIS PHENOMENON

Vida Vainilavičiūtė

### Summary

The objective of this article is the main trends of the pedagogisation of the catechesis phenomenon. Consequently, there are two main practical activities: Religion Pedagogics and Parish Catechesis. Both of the activities supplement each other, though they are not the same.

The Religious Pedagogics developed in the following direction:

1. Catechesis as a Didactical Education separated from Homily and became a part of Pastoral Theology. The aim of it was to deepen the elements of theological contemplation in the truth of Religion.

2. Another interpretation includes Catechesis into the list of pedagogical disciplines as they see and consider Catechesis as a science incorporating in it a complicated educational religious process. The aim of the Catechesis is to present the interpretation of life and to educate the spirituality of the receiver.

3. The third interpretation presents Catechesis as introduction into the Church life the aim of which is to consider various different aspects of theological contemplations. It is Homily, Sacramental Liturgy, and Youth Pastoration. This interpretation appeals to the antique model of Catechumenate, however, the trends of the Antique Catechumenate were distinguished into Education, Liturgical Practice, and Introduction into the Knowledge of Christian Behaviour.

4. The fourth interpretation of the Catechesis views it as a kind of service to the Word of God that is separated from the other Word service administered in the Church.